

ADOMAS HONORIS KIRKORAS. JO GYVENIMAS IR DARBAI

Pasivaikščiøjimai po Vilnių ir jo apylinkes lietuvių kalba leidžiami pirmą kartą. Jie buvo parašyti lenkų kalba ir išleisti 1856 m. Knygos autorius pasirašė *Jan ze Śliwina* (Jonas iš Slivino). Tai slapyvardis žymaus XIX a. spaustuvininko, leidėjo, publicisto, archeologo, etnografo bei istoriko Adomo Honorio Kirkoro.

Vilniaus geografinė padėtis, istorija ir architektūros paminklai visais laikais domino keliautojus. Ypač daug leidinių apie Vilnių ir jo praeitį pasirodė XIX a., romantizmo laikotarpiu. 1836 m. lenkų kalba buvo išleistas istoriko M. Balinskio 2 tomų veikalas *Vilniaus miesto istorija, 1840–1842 m.* – J. I. Kraševskio 4 tomų monografija *Vilnius nuo jo pradžios iki 1750 metų (Wilno od początków jego do roku 1750)*.

Periodinėje Vilniaus spaudoje pasirodė M. Homolickio ir daugelio kitų tyrėjų straipsnių. Istorikai romantikai stengėsi priminti skaitytojams garsiąją Lietuvos praeitį, jos šlovės ir nesėkmių metus. Tokį tikslą turėjo ir A. H. Kirkoras. Jis parengė knygą apie Vilnių *Przechadzki po Wilnie i jego okolicach*. Tai buvo pirmas vadovas po Vilnių, kuriuo naudojosi Vilniaus praeities tyrėjai ir keliautojai visais laikais.

Po trejų metų, 1859 m., buvo išleista antroji pataisyta ir išplėsta *Pasivaikščiøjimų* laida. Ją epausdino M. Orgelbrando spaustuvė. Be minėto slapyvardžio Jonas iš Slivino, autorius savo kūrinius dar pasirašydavo *Jan Waligórski, Sobarri, A. H. Kirkor* ir kt.

A. H. Kirkoras buvo plačių interesų žmogus, tikras Lietuvos patriotas. Už savo darbus jis sulaukdavo dėkingumo bei pagarbos, o neretai ir priešiško.

Adomas Honoris Kirkoras gimė 1818 m. sausio 21 d. buv. Mogiliovo gubernijos Mstislavo apskr. Slivino dvare Iš gimtosios vietovės ir kilo jo slapyvardis. Adomo Honorio tėvai – Karolis ir Teklė Volodkevičiūtė – buvo bajorai. Jų protėviai – totoriai. Tai patvirtina pavardė *Kirkor*, kuri reiškia – keturiasdešimt. Adomas Honoris buvo pakrikštytas katalikų bažnyčioje 1819 m. sausio 14 d.

Kirkorų giminė yra gyvenusi Lietuvoje, Baltarusijoje ir Lenkijoje. Vienas iš Kirkorų, protėvis Jonas Kirkoras, už nuopelnus valstybei buvo gavęs ūkį, kurį karalius Žygimantas Augustas 1569 m. lapkričio 30 d. patvirtino. Tas ūkis su 12 darbininkų buvo Mogiliovo valsčiuje. Karolis Kirkoras 1838 m. savo žemės dar neturėjo, o po dvejų metų jau valdė išsinuotą ūkį su 35 vyrais baudžiauninkais.

1832 m. A. H. Kirkoras pradėjo lankyti Mogiliovo gimnaziją. Baigęs tris klases, 1834 m. rudenį buvo perkeltas į Vilniaus 2-ąją gimnaziją, kurios kursą baigė 1838 m. Kadangi rusų kalbos ir literatūros brandos egzaminus išlaikė labai gerai, buvo priimtas dirbti į Vilniaus išdo rūmus. Aukštosios mokyklos jis nelankė, nes Vilniaus universitetas 1832 m. buvo uždarytas. A. H. Kirkoro atvykimas į Vilnių sutapo su liūdnamis įvykiais – žmonės dar gyveno Napoleono žygių atsiminimais, filaretų ir filomatų areštų bei trėmimų vaizdais, 1830–1831 m. lapkričio sukilimo nuotaiomis.

Vilniaus universitetą uždarius, laikinai buvo palikti du fakultetai – Medicinos ir Teologijos. Medicinos fakultetas buvo pavadintas Medicinos chirurgijos akademija, o Teologijos – Dvasine akademija. Po dešimties metų, 1842 m. pirmasis buvo perkeltas į Kijevo, o antrasis – į Peterburgą. Kartu su akademijomis išvyko iš Vilniaus ir kai kurie profesoriai. Vilnius neteko žymių mokslininkų.

1849 m. A. H. Kirkoras pradėjo dirbti Vilniaus gubernijos Statistikos komitete, kuriame 5 metus ėjo kanceliarijos viršininko pareigas. Dirbant šioje įstaigoje, reikėjo daugiau domėtis ne tik statistika, bet ir

Lietuvos istorija. Atsirado proga susipažinti su Vilniaus krašte likusiais mokslininkais bei rašytojais: E. ir K. Tiškevičiais, kurie nuo 1837 m. rengė archeologų ekspedicijas Lietuvoje, istorikais Teodoru Narbutu, M. Homolickiu, J. I. Kraševskiu, M. Malinovskiu, J. Jaroševičiumi, rašytoju L. Kondratavičiumi (V. Sirokomle), astronomu M. Gusevu ir kt. Palaikė ryšius ir su lietuviškai rašančiais: S. Daukantu, M. Valančiumi, M. Akelaičiu bei kitais.

Vilniaus gubernijos Statistikos komitetas 1845–1915 m. leido metraštį *Памятная книжка Виленской губернии* (*Vilniaus gubernijos informacijos knyga*). A. H. Kirkoras ją redagavo 4 metus (1850–1854). Joje buvo skelbiami valdžios potvarkiai ir įvairūs Lietuvos istorijos, etnografijos, tautosakos duomenys ir pan. Ši dalis buvo ypač turininga, kai leidinį redagavo A. H. Kirkoras. Į 1854 metų numerį jis įdėjo kelias lietuvių liaudies dainas, papročius bei legendų.

Uždarius Universitetą, Vilniaus krašto švietėjai ne kartą svarstė, kaip užpildyti šią atsiradusią tuštumą, ir nutarė steigti kultūrinio pobūdžio draugiją. Pagrindinis jos iniciatorius buvo istorikas ir archeologas Eustachijus Tiškevičius. Jis kreipėsi į carą Aleksandrą II su prašymu leisti steigti Vilniuje Archeologijos komisiją ir Senienų muziejų. 1885 m. balandžio 29 d. buvo patvirtinti Laikinosios archeologijos komisijos bei Senienų muziejaus įstatai. Komisijos pirmininku ir muziejaus kuratoriumi buvo paskirtas E. Tiškevičius. Įkūrus komisiją, tikrųjų ir garbės narių buvo apie 50, o 1857 m. viduryje – jau dvigubai daugiau. Nariais galėjo būti ne tiktai gyvenantys Vilniuje, bet ir kituose miestuose bei šalyse. Narių posėdžiai vykdavo kiekvieno mėnesio 11 dieną.

Muziejaus rinkiniai buvo suskirstyti skyriais ir grupėmis. Istorijos ir archeologijos skyriui vadovavo A. H. Kirkoras. Jis sudarė katalogą, kurį 1858 m. išspausdino J. Zavadskio spaustuvė.

Dosnūs žmonės aukojo muziejui savo sukauptas įvairias senienas. Vertingų dovanų buvo pačių komisijos narių, ypač E. ir K. Tiškevičių. Kelis šimtus eksponatų, daugiausia iš archeologijos, padovanojo ir A. H. Kirkoras. Jis pats tyrė piliakalnius, pilkapius ir kapinynus arba talkino kitiems. Ypač intensyviai jis tai darė 1854–1856 m. Lietuvoje ir Baltarusijoje, o vėliau Lenkijoje. Lietuvoje A. H. Kirkoras kasinėjo Bražuolėje (Trakų apskr.), Dručminų ir Mantotų (Varėnos apskr.), Šventos (Švenčionių apskr.) ir kitose vietovėse. Savo tyrimų rezultatus jis skelbė vietos spaudoje, Peterburgo, Maskvos ir Lenkijos žurnaluose. Šie tyrimai ir publikacijos išgarsino A. H. Kirkoro vardą. 1856 m. gruodžio 22 d. jis buvo patvirtintas Rusijos Imperatoriškosios archeologijos draugijos nariu korespondentu, 1857 m. vasario 27 d. – Rusijos geografijos draugijos tikruoju nariu, o tų metų balandžio 24 d. – Peterburgo viešosios bibliotekos garbės korespondentu. 1860 m. apdovanotas šv. Stanislavo ordinu. A. H. Kirkoras buvo vienas iš aktyviausių Senienų muziejaus darbuotojų. Rengdamas *Pasivaikščiojimus po Vilnių*, jis skyrė šiam muziejui net du (XVII ir XVIII) pasivaikščiojimus.

Po 1863 m. sausio mėn. sukilimo Senienų muziejus buvo uždarytas, ir jo rinkiniai nusavinti. Dalis jų buvo išvežta į Maskvą, kiti atiduoti 1867 m. įsteigta Vilniaus viešajai bibliotekai.

A. H. Kirkoro publicistinė veikla prasidėjo 1842 m. Jo straipsnis apie Vilniaus spaudinius bei teatrą buvo įdėtas į laikraščio *Tygodnik Petersburski* (*Peterburgo savaitraštis*) 84 nr. Kirkoras mėgo ir rašyti, ir redaktoriauti 1843 m. ėmėsi pats leisti Vilniuje visuomeninį ir literatūrinį almanachą, pavadintą pagonių dievaičio vardu – *Radegast*. Laikraštį spausdino T. Gliuksbergo spaustuve. Redaktorius turėjo kilnų tikslą pelno dalį skirti visuomenės reikalams, svarbiausia – paremti Vilniaus lenkų teatrą, kurio finansinė būklė buvo sunki. Vieni skaitytojai sutiko laikraštį palankiai, kiti – priešiška. Prenumeratorių buvo nedaug – vos 110. Planuota išleisti kelis laikraščio numerius, bet išėjo tiktai vienas.

Nuvykęs į Peterburgą, 1844–1845 m. A. H. Kirkoras parengė ir išleido 300 egz. tiražu *Śpiewnik Wiktora Każyńskiego* (*Viktoro Kažinskio dainyno*) 5 sąsiuvinius. Savo įspūdžius iš Peterburgo jis siųsdavo J. I. Kraševskio Vilniuje leidžiamiam laikraščiui *Athenaeum*. Grįžęs į Vilnių, A. H. Kirkoras 1845–1846 m. leido literatūrinio pobūdžio stnaipsnių rinkinį *Pamiętniki umysłowe* (*Intelektualiniai atsiminimai*).

A. H. Kirkoras bandė leisti laikraštį ir Odesoje. Tikėjosi ten lengviau gauti leidimą. Jo sumanymui pritarė daugelis vilniečių rašytojų. Nuvykęs į Odesą 1845 m., ėmėsi žygių, ir jam sekėsi. Leidimas buvo gautas, bet su sąlyga, kad laikraštis būtų spausdinamas rusų kalba. A. H. Kirkoras su tuo nesutiko, ir laikraštis nepasirodė.

Apie savo archeologinius darbus A. H. Kirkoras nuo 1850 m. siųsdavo pranešimus daugiausia į Peterburgo žurnalus. Taigi jo straipsnis „Apie gotikinės Trakų ežero pilies griuvėsius“ buvo išspausdintas 1852 m. žurnalo *Северная пчела* (*Šiaurės bitė*) 244 numeryje, straipsnis „Vilniaus gubernijos etnografinė apžvalga“ – 1853 m. leidinio *Этнографический сборник* III tome ir daug kitų.

Įsteigus Laikinąją archeologijos komisiją, A. H. Kirkoras pasiryžo leisti Vilniuje mokslo ir literatūros laikraštį *Pogoń Litwy* (*Lietuvos Vytis*), bet cenzūra uždraudė.

1857 m. kovo mėnesio pradžioje buvo planuojama leisti savaitraštį *Tygodnik Literacki Wileński* (*Vilniaus literatūros savaitraštis*), kuriame turėjo būti penki skyriai: grožinė literatūra, mokslas ir menas, žemės ūkis ir pramonė, kritika ir bibliografija, korespondencijos ir įvairenybės. Jau buvo viskas parengta, gautas gubernatoriaus Nazimovo leidimas, tačiau pirmo numerio išvakarėse jis buvo atšauktas.

Uždraudus *Vilniaus literatūros savaitraštį*, bandyta leisti jį kitu pavadinimu – *Teka Wileńska* (*Vilniaus aplankas*). Tas laikraštis ėjo 1857–1858 m., pasirodė 6 jo tomai. A. H. Kirkorui pavyko pasitelkti bendradarbiauti Vilniaus krašto literatus, ir laikraštis tapo įdomus. Jame buvo spausdinami straipsniai iš Lietuvos istorijos, archeologijos, meno ir kitų sričių. Trečiame tome buvo A. H. Kirkoro staripsnis apie Vilniaus miesto gyventojus. Laikraščio prenumeratorių vis daugėjo: 1858 m. buvo 953 prenumeratoriai, kuriems buvo išsiųsta 1248 egzemplioriai. Po pusantrų metų *Teką* leisti buvo uždrausta. Be kitų motyvų, redakcija buvo kaltinama ir tuo, kad bendradarbiauti kviečiamas buvęs Vilniaus universiteto profesorius istorikas J. Lelevelis, kuris tuo metu gyveno užsienyje (Briuselyje).

1859 m. ir vėliau vietoj *Tekos* ėjo straipsnių rinkinys *Pisma zbiorowe Wileńskie* (*Vilniaus rinktiniai raštai*), kuriame buvo įdėta nemažai straipsnių, parengtų anksčiau *Vilniaus literatūros savaitraščiu*. Rusų administracija A. H. Kirkorui nebuvo palanki. Neglostė jo ir lenkų šovinistai.

Lietuvybės idėjų skleidimas ir lojalumas valdžiai – tai dvi tarpusavy susijusios A. H. Kirkoro gyvenimo ir veiklos kryptys. Dirbdamas valdininku įvairiose oficialiose įstaigose, jis, be abejo, turėjo elgtis lojaliai. Be to, to meto visuomeninės sąlygos ir asmeninio pobūdžio aplinkybės vertė A. H. Kirkorą neretai eiti į kompromisus su carizmu (1874 m. Poznanėje išleistuose atsiminimuose jis nedviprasmiškai pasisakė prieš carizmą). Tačiau laiškei J. I. Kraševskiui ir žmonai, pagaliau jo darbai rodo didelę meilę Lietuvai. Viename laiške žmonai jis rašė: „Esu lietuvis, ir niekada tas jausmas manyje nebus sunaikintas [...] Mano vieta čia, Lietuvos širdy, čia yra mano veiklos sritis, tik čia galiu būti naudingas [...]“

A. H. Kirkoras galėtų būti laikomas tiek baltarusių, tiek lietuvių (tiksliau, Lietuvos), tiek lenkų, iš dalies ir rusų kultūros bei mokslo veikėju. Istoriko A. Kulakausko nuomone, be A. Mickevičiaus, T. Narbuto, J. I. Kraševskio, L. Kondratavičiaus (V. Sirokomlės), A. H. Kirkoro lietuvių tautinis atgimimas XIX a. antrojoje pusėje būtų sunkiai įmanomas.

1858 m. rugsėjo 6 d. turėjo į Vilnių atvykti neseniai pradėjęs valdyti caras Aleksandras II. Ta proga Vilniaus archeologijos komisija nutarė pasveikinti svečią įteikdama menišką albumą su dedikacija: „Šviesiausiojo caro Aleksandro II buvimo Vilniuje 1858 rugsėjo 6 ir 7 d. proga“. Albumas buvo išleistas bene 150 egz. tiražu. Rengiant jį, daugiausia padirbėjo A. H. Kirkoras. Į albumą buvo įdėtas straipsnis, pavadintas „Vilniaus miesto istorijos ir statistikos bruožai“. Trečioje albumo dalyje buvo straipsnis rusų kalba „Pasivaikščiojimai po Vilnių“, kuris jau 1856 m. buvo išleistas lenkiškai atskira knyga. Tai buvo pirmas vadovas po Vilnių rusų kalba. Tokiu caro priėmimu labai pasipiktino dalis lenkų visuomenės, ypač emigrantai. Jie kaltino albumo rengėjus pataikavimu carui ir jo administracijai, tėvynės išdavyste ir pan. A. H. Kirkoras bandė teisintis to meto sąlygomis, bet ne visus pavyko įtikinti. Pasak tyrėjos G. Gustaitės, albumo negalima vertinti vienareikšmiškai. Pataikavimas carui turėjo kilnų tikslą – tikėtasi

lengvatų Vilniaus kultūriniam gyvenimui, svajota net apie universiteto atgaivinimą. Iki gyvenimo pabaigos A. H. Kirkorą šios istorijos prisiminimai labai skaudino.

A. H. Kirkorui teko rašyti ir apie ekonomiką, nes artėjo baudžiavos panaikinimo dienos. Baudžiavos panaikinimo manifestą ir nuostatus apie valstiečių santykius su dvarininkais caras Aleksandras II paskelbė 1861 m. vasario 19 d. Ne iš karto valstiečiai juos suprato, todėl reikėjo spaudoje daugiau paaiškinti.

Nuo 1761 im. Vilniuje ėjęs savaitraštis *Kurier Litewski (Lietuvos kurjeris)* 1840 m. pradėtas leisti dažniau – du kartus per savaitę, o jo redaktoriumi buvo A. H. Kirkoro bendradarbis rašytojas A. Odinecas. Tuo metu laikraštis tapo valstybinis ir ėjo lenkų bei rusų kalbomis: *Kurier Wileński* ir *Wilenskiij Westnik*. 1859 m. pabaigoje A. H. Kirkoras, ėmęs redaguoti *Kurjerį*, sudarė su valdžios atstovais 12 metų (1860 01 01–1872 01 01) sutartį, bet dirbo tą darbą tik 6 metus. Būdamas šio laikraščio redaktoriumi, jis sugebėjo suburti žymius Vilniaus krašto mokslininkus bei literatus. Laikraštis pasidarė įdomus, juo labiau kad atsirado skyreliai vokiečių, prancūzų ir anglų kalbomis. Prenumeratorių vis daugėjo, 1861 m. jų buvo 3205.

Kurjerio bendradarbiai bei šiaip Vilniaus inteligentai šeštadieniais rinkdavosi A. H. Kirkoro bute (buv. universiteto rūmuose) ir diskutuodavo įvairiomis temomis. Čia lankydavosi I. Oginskis, A. Pliateris, E. Tiškevičius, I Chodzka, M. Malinovskis ir kt.

Vienas iš svarbiausių to meto A. H. Kirkoro darbų – 1856 m. išleisti minėtieji *Pasivaikščiojimai po Vilnių ir jo apylinkes*. Autorius aprašė Vilniaus geografinę padėtį, jo praeitį ir memorialines vietas. Tekstą jis suskirstė į 18 skyrių. A. H. Kirkoras dar neturėjo savo spaustuvės, todėl knygą leido A. Marcinovskio spaustuvė

Pasivaikščiojimus visuomenė įvertino gana palankiai, ir greit jie buvo išpirkti. 1859 m. knyga buvo išleista pakartotinai. Rengdamas *Pasivaikščiojimus*, autorius turėjo daug sunkumų, nes tai buvo pirmasis vadovas po Vilnių. Reikėjo aprašyti miesto istoriją, archeologiją, architektūrą, meną, geografiją. Teko aiškintis įvairius specialius terminus lenkų ir kitomis kalbomis.

Šių dienų skaitytojas turėtų nepamiršti, kad knyga parašyta maždaug prieš 130 metų. Kai kuriuos reiškinius, istorinius faktus ilgainiui imta aiškinti kitaip. *Pasivaikščiojimuose* esama ir netikslumų, ir ginčytinų teiginių, tačiau juos vertinti reikėtų atlaidžiai. Nors ši knyga buvo sumanyta kaip vadovas po miestą, bet gerokai peržengė tokio tipo leidinių ribas, taigi galėtų būti vadinama ir istorinių apybraižų rinkiniu. Autorius sukaupė ir patraukliai aprašė daugybę vertingų faktų, nepelnytai pamirštų garbių asmenybių bei tautai nusipelnusių žmonių. Leidinyje pasakojama ir apie tokius dailės, istorijos, architektūros paminklus, miesto gatves bei skersgatvius, kurių šiandien ne tik pačių, bet ir jų aprašymų niekur kitur nerasime.

1862 m. A. H. Kirkoras išleido dar vieną knygą apie Vilnių, kurią pats pavadino vadovu *Przewodnik. Wilno i koleje żelazne z Wilna do Dyneburga i Rygi oraz do granic na Kowno i Warszawy (Vadovas. Vilnius ir geleżinkeliai iš Vilniaus į Dinaburgą ir Rygą bei iki sienos, į Kauną ir Varšuvą)*. Šis vadovas spausdintas A. H. Kirkoro spaustuvėje. Antroji papildyta vadovo laida išėjo 1880 m. truputį pakeistu pavadinimu. Ji spausdinta Vilniuje, žymiojoje J. Zavadskio spaustuvėje.

1862 m. A. H. Kirkoro gyvenimo ir darbo sąlygos pablogėjo. Artėjo sukilimas. Cenzoriai ėmė griežčiau kontroliuoti spaudą. Prisidėjo dar viena nesėkmė – tų metų rugsėjo 15 d. mirė jo talkininkas ir rėmėjas rašytojas Liudvikas Kondratavičius (V. Sirokomlė).

1863 m. prasidėjus sukilimui, *Vilniaus kurjeris* imtas leisti dažniau – tris kartus per savaitę (antradieniais, ketvirtadieniais ir šeštadieniais). Jame turėjo būti spausdinami valdžios įsakymai, potvarkiai ir gąsdinimai. Už tokius rašinius daugiausia buvo kaltinamas redaktorius. Jo padėtį pablogino ir Vilniaus gubernijos bajorų raštas – paklusnumo carui aktas, kuris buvo išspausdintas 1863 m. rugpjūčio 3 d. *Kurjerio* 86 numeryje. Redaktorius sulaukė sukilėlių kritikos, pykčio ir grasinimų.

Be laikraščių, Kirkoras planavo išleisti nemažai neperiodinių leidinių, tarp jų ir lietuviškų. Tuo metu, 1864 m. birželio 5 d., Muravjovas įsakė uždrausti spausdinti lietuviškus raštus lotyniškais raidėmis. Tas draudimas, galiojęs 40 metų, padarė Lietuvos kultūrai labai daug žalos, pagreitino lietuvių nutautėjimą, ypač Vilniaus krašte. 1865 m. pabaigoje A. H. Kirkoras neteko teisės toliau leisti laikraštį. Tuomet jis pasiryžo išvykti iš Vilniaus.

Vieną metų A. H. Kirkoras turėjo Vilniuje savo spaustuvę, kuri ilgiau veikė Vyskupų gatvėje. Ją įsigijo 1859 m. iš T. Gliuksbergo visai apleistą. Tolesnis spaustuvės likimas priklausė nuo užsakymų ir *Vilniaus kurjerio* prenumeratos. A. H. Kirkoras suprato, kad vienam ją išlaikyti bus nelengva, todėl nutarė steigti bendrovę su 100 rublių indėliais. Jo sumanymui pritarė daugelis turtingų kultūros rėmėjų: E. ir K. Tiškevičiai, grafas Čapskis, Broel-Pliateriai ir kiti. Didelę paramą siūlė ir lietuvių švietėjas M. Akelaitis (Akelavičius), žadėjęs spausdinti šioje spaustuvėje nuo 5000 iki 20 000 knygelių lietuvių kalba, lietuvių–lenkų ir lenkų–lietuvių žodynus bei lietuvių kalbos gramatiką. Jis prašė pasirūpinti lietuvių kalbos spaudmenimis ir rasti mokantį lietuvių kalbą raidžių rinkėją. M. Akelaitis pranešė, kad A. H. Kirkoro spaustuvę žadęs remti ir Rietavo savininkas kunigaikštis Irenėjus Oginskis. 1859 m. liepos 1 d. spaustuvė buvo iškilmingai atidaryta. Ji buvo pavadinta A. H. Kirkoro ir bendrovės spaustuve. Jos uždavinys buvo leisti mokslo ir beletristikos darbus, bet svarbiausia – lengvo turinio knygeles Lietuvos žmonėms. Tačiau bendrovė gyvavo neilgai – po dvejų metų ji iširo, ir savininkas liko vienas. Per pirmuosius 5 mėnesius už M. Akelaičio surinktus pinigus šioje spaustuvėje buvo išspausdintos 5 brošiūros lietuvių kalba (26 000 egz.). Čia buvo išleista M. Akelaičio didaktinė apysaka *Kvestorius, po Lietuvą važinédamas, žmones bemokinąs, Lietuviškas elementorius, Tėve mūsų, malda Viešpaties Išganytojaus, V. Juzumo* (Juzumovičiaus) *Naujas žemaitiškas elementorius*. 1864 m. caro valdžiai uždraudus spausdinti lietuviškus raštus lotyniškais raidėmis, šioje spaustuvėje išleista pirmoji knyga rusiškais rašmenimis – tai S. Mikuckio parengta *Abécélė žemaitiškai lietuviška*. Lietuvos visuomenė tokių leidinių nepalaikė. Per visą laikotarpį (1859–1867) A. H. Kirkoro spaustuvė išleido nedaug leidinių – iš viso apie 120 knygų ir brošiūrų, tarp jų apie 10 lietuvių kalba.

Ieškodamas lėšų spaustuvei išlaikyti, A. H. Kirkoras buvo sumanęs leisti naują laikraštį rusų kalba *Переход* (*Perėjimas*), kuriame ketino aprašinėti Vilniaus krašto būklės pasikeitimus, gerus valdžios ketinimus, dvarų padėtį ir kitus dalykus. Valdžia ir šio laikraščio neleido.

1867 m. A. H. Kirkoras išvyko iš Vilniaus, kuriame išgyveno su pertraukomis 34 m., į Peterburgą. Ten jam žadėjo talkinti rusų publicistas Jumatovas ir kiti. Pradėtas leisti dienraštis *Novoje vremia* (*Nauji laikai*). Redaktoriai norėjo veikti rusų visuomenę lenkams palankia linkme, bet nieko gero neišėjo. *Novoje vremia* ėjo nuo 1868 m. iki 1917 m. revoliucijos, redaktoriai keitėsi. Perleidęs spaustuvę kitiems, A. H. Kirkoras išvyko į Lenkiją (Krokuvą). Ten ėmė dirbti Mokslų Akademijoje (*Akademia Umiejętności*), kurios nariu buvo nuo 1873 m., vėl ėmėsi archeologinių tyrinėjimų Krokuvos apylinkėse, Podolėje ir kitur. Savo tyrimų rezultatus skelbė įvairiuose laikraščiuose, ypač Varšuvos laikraštyje *Ktosy* (*Varpos*). Nenutraukė ir leidybinio darbo. 1872 m. pradėjo leisti tęstinį spaudinį *Šiai dienai*, kurį pasirašinėjo slapyvardžiu *Jan Waligórski*, planavo jį padaryti mėnraščiu. Deja, išleido tik 3 sąsiuvinius. Dėl lėšų stokos ir griežtos cenzūros tolesni darbai nutrūko.

1882 m. pasirodė didžiulio puošnaus, iliustruoto leidinio *Живописная Россия* apie Rusijos imperiją trečias tomas, išspausdintas M. Volfo spaustuvėje. Jame buvo pasakojama apie tuometinės Rusijos imperijos dalį – Lietuvą ir Baltarusiją. Aštuoniolika šio tomo apybraižų parašė A. H. Kirkoras. Oficialioji to meto spauda priekaištavo dėl tendencingumo. Nors apybraižos buvo parašytos rusiškai, bet jomis siekiama rusams nepageidautinų tikslų. Imperijos valdantieji sluoksniai teisingai pajuto, kad A. H. Kirkoras, kryptingai parinkdamas medžiagą ir ją aprašydamas, priešinasi pastangoms išbraukti Lietuvą iš istorijos ir paversti Vakarų Rusijos dalimi.

Lietuvių kalba išleisti buvo du A. H. Kirkoro darbai: 1885 m. – *Vytautas, didis Lietuvos kunigaikštis ir* 1898 m. – *Kapai didžiųjų kunigaikščių ir karalių Vilniuje*.

Gyvenimo pabaigoje A. H. Kirkoras parašė *Wspomnienia z lat 1860–1863 (1860–1863 metų atsiminimai)*.

Mirė Krokuvoje 1886 m. lapkričio 23 d. nepalikęs įpėdinių, išgyvenęs 68 metus. Palaidotas vienoje Krokuvos kapinėse. Mačiusieji jo kapą pasakoja, jog antkapyje, be biografinių žinių, įrašyta, kad čia ilsisi Lietuvos praeities tyrėjas.

Adomas Honoris Kirkoras, *Pasivaikščiojimai po Vilnių ir jo apylinkes*, Vilnius: Mintis, 1991, p. 5–15.